

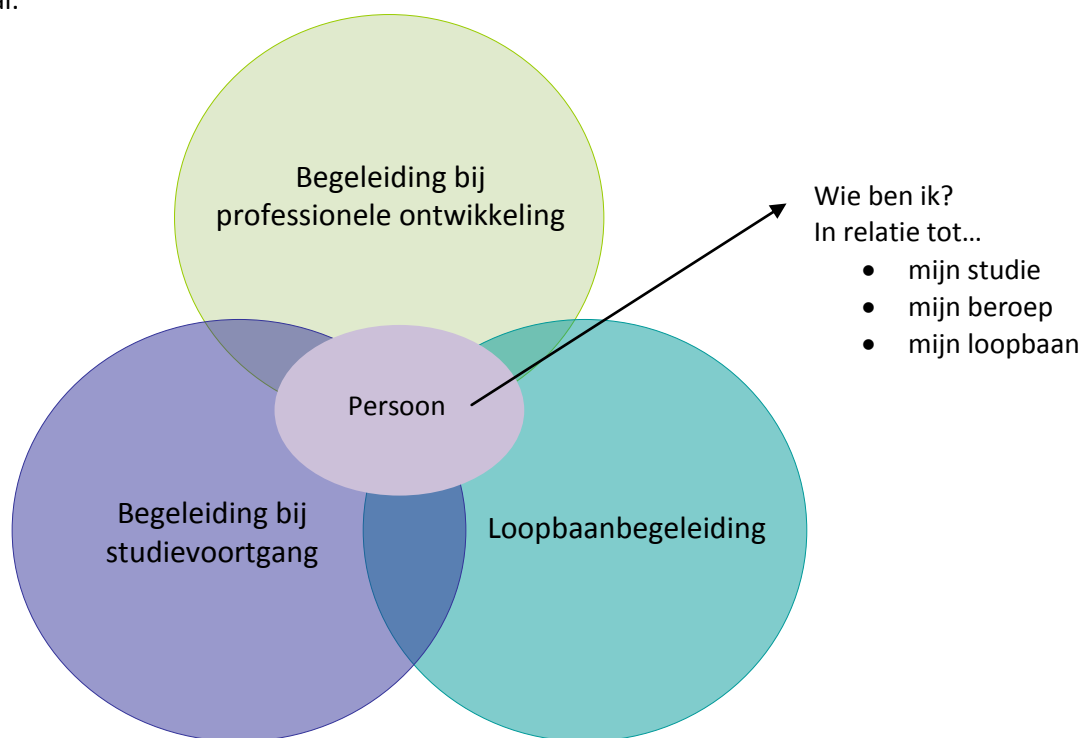
Begrippenkader Studieloopbaanbegeleiding en Reflectie

Kariene Mittendorff, lectoraat Innovatief en Effectief Onderwijs

Studieloopbaanbegeleiding

Binnen scholen wordt op verschillende manieren gewerkt aan SLB of LOB. Daarbij lopen soms verschillende invullingen door elkaar, maar hebben betrokkenen het soms ook over verschillende zaken. En wat houdt SLB nu eigenlijk precies in?

SLB of LOB bestaat niet alleen maar uit begeleiding bij je studie, maar ook uit loopbaanbegeleiding, en begeleiding van je professionele ontwikkeling¹). Daarmee bedoelen we dat SLB niet alleen maar gericht zou moeten zijn op het (leren) studeren, maar ook op de voorbereiding van studenten op hun loopbaan als professional.

Figuur 1. Elementen van belang voor SLB.

¹ Dit derde element zien we bij veel opleidingen vooral terugkomen in het dagelijkse onderwijs. We noemen het hier wel als element voor eventuele focus binnen SLB. Het zou echter kunnen dat dit binnen het reguliere onderwijs al een duidelijke plek krijgt en binnen SLB niet zo sterk aan bod komt.

Begeleiding bij studievoortgang

Deze begeleiding is gericht op het bewaken van de studievoortgang van de student, het (leren) studeren en het zelfsturend vermogen van studenten. De SLB'er begeleidt de student bij het analyseren van studieproblemen en adviseert en helpt bij het zoeken naar oplossingen daarvoor. Denk bijv. aan een student die moeite heeft met de inhoud van de stof, of met plannen, waarbij kunnen bijvoorbeeld leeractiviteiten (zoals leren structureren, verbanden leggen) in combinatie met regulatieve activiteiten (zoals het maken van een tijdsplanning en regelmatig checken of hij meer grip op de materie heeft gekregen) nuttig zijn. Maar niet alleen studievoortgang en het leren van studenten speelt hierbij een rol, ook het zelfsturend vermogen. Waar het op aankomt, is dat de student gemotiveerd wordt en zich verantwoordelijk gaat voelen voor een betere aanpak van zijn studie. Studiebegeleiding focust zich dan op de zaken die studenten nodig hebben om succesvol en zelfstandig te kunnen studeren. De SLB'er adviseert en begeleidt hen daarbij.

Loopbaanbegeleiding

Bij loopbaanbegeleiding gaat de aandacht uit naar de ontwikkeling van studenten tot professionals in de beroepspraktijk die weten wat ze willen en waar ze goed in zijn. Loopbaanbegeleiding richt zich op de motivatie van studenten voor een bepaald beroep, de beelden van studenten over een bepaald beroep, welk type werk bij iemand past en waar hij of zij goed in is. De SLB'er helpt de student om na te denken over het beroep dat hij wil uitoefenen waarbij aandacht is voor de persoonlijke (werk)stijl, de talenten en eigenschappen van de student, de voorkeur voor een bepaalde werkomgeving, etc. Daarnaast stimuleert de SLB'er studenten om informatie te verzamelen en bronnen te raadplegen en attendeert ze op hun eigen netwerk of eventueel op zijn/ haar eigen. Met wie zouden ze eens kunnen gaan praten? Kunnen ze een bepaalde organisatie bezoeken? Het is van belang om veel beroepspraktijk te zien, met professionals te praten en daar op school, tijdens de begeleiding door de SLB'er op te reflecteren. Die reflectie op ervaringen en dat verbinden met persoonlijke vragen en doelen leidt tot een bewustwordingsproces over hun belangstelling en kwaliteiten. Gaandeweg vinden studenten zo een antwoord op de vraag wat voor professional ze willen worden.

Begeleiding bij professionele ontwikkeling

Bij deze begeleiding gaat de aandacht uit naar het behalen van de benodigde beroepscompetenties, het begeleiden bij het ontwikkelen van een professionele identiteit en beroepshouding. Deze begeleiding is ook gekoppeld aan ethische kwesties (en is gericht op vragen als 'wie wil ik zijn binnen mijn professie?' 'welke waarden en normen wil ik vasthouden?') Binnen competentiegerichte opleidingen zien we dit veel terugkomen door bijvoorbeeld reflectie in het onderwijs te creëren ten aanzien van je eigen handelen. Hoe heb ik het bijvoorbeeld als fysiotherapeut gedaan tijdens het handelen met de cliënt? Wat kan ik nog beter doen? Welke competenties beheers ik nog niet voldoende en waar moet ik aan werken? Het POP en portfolio richt zich dan vooral op het behalen van de eindcompetenties van de opleiding en de wijze waarop je aan die competenties voldoet en zou kunnen voldoen. De SLB'er begeleidt studenten bij het goed formuleren van leerdoelen gericht op de beroepscompetenties, het reflecteren op het eigen handelen en het geven van feedback op uitgevoerde taken, maar ook bij vragen rondom waarden en normen, ethiek.

Onderzoek wijst uit dat de studiebegeleiding nog vaak centraal staat of zelfs alléén onderwerp van SLB is (zie bijv. Mittendorff, 2010; Kuijpers et al., 2009), eventueel aangevuld met beroepsbegeleiding. Het is echter wenselijk om loopbaanbegeleiding ook echt onderdeel te laten zijn van de SLB voor studenten. Daarom is het belangrijk om als opleiding kritisch naar je eigen SLB te kijken en te beoordelen hoe je daar in staat of zou willen staan.

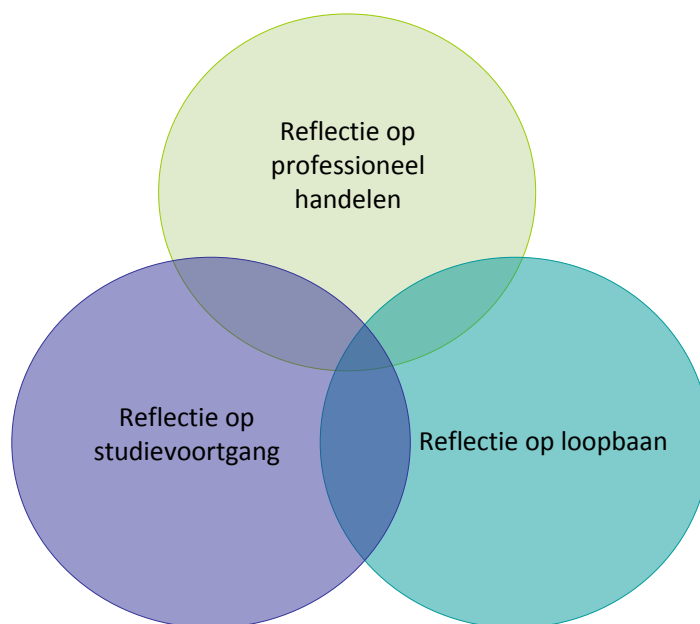
Kuijpers en anderen (2009) hebben eveneens een begrippenkader ontworpen (zie volgende pagina) dat kan worden gebruikt om de discussie op gang te brengen over de invulling van SLB. Bijvoorbeeld over hoe de begeleiding momenteel is ingericht en welke verandering men hierin ambieert. Mogelijke vragen die hierbij behulpzaam kunnen zijn:

1. Wat is de huidige en gewenste situatie van de betrokkenen?
2. Waar hebben de verschillen met te maken (denk aan definiëring van begrippen, perspectieven vanuit rollen, persoonlijke mogelijkheden, waarden en idealen)?
3. Hoe zou de gewenste situatie bereikt kunnen worden? Welke stappen zijn belangrijk? Welke verschillen moeten overbrugd worden?

Reflectie binnen studieloopbaanbegeleiding

Als we het hebben over reflectie van studenten zien we eveneens verschillen tussen soorten reflectie, of eigenlijk contexten of doelen van reflectie. Als we reflectie bij studenten willen optimaliseren, is het van belang dat we hierbij ook rekening houden met verschillende mogelijkheden om over te reflecteren.

Ook voor reflectie kunnen we dus een zelfde soort indeling maken.

Figuur 2. Soorten reflectie binnen SLB en het onderwijs.

Reflectie op studie en leerproces

Reflectie op studie en leerproces gaat over het reflecteren op je eigen leerstijlen, je manier van leren, hoe dat van invloed is op je studievoortgang etc. Het reflecteren is hierbij gericht op het analyseren van studieproblemen, het leerproces en het zelfsturend vermogen van de individuele student.

Reflectie op loopbaan

Reflectie op loopbaan gaat over het reflecteren op je eigen wensen, ambities, talenten en motieven. Reflectie op loopbaan gaat over een identiteitsontwikkelingsproces waarbij de ontwikkeling van een arbeidsidentiteit het uiteindelijke doel is: welke vorm van werk/ arbeid past bij mij? Gaandeweg vinden studenten zo een antwoord op de vraag wat voor professional ze willen worden.

Reflectie op professioneel handelen

Reflectie op professioneel handelen is gerelateerd aan de beroepsbegeleiding. Het reflecteren is hierbij gericht op je eigen handelen als professional (veelal in de praktijk). Denk bijvoorbeeld aan het reflecteren op hoe je bepaalde handelingen tijdens een behandeling hebt uitgevoerd en wat nog beter kan. Maar ook welke competenties je als student al beheerst en welke nog niet.

Definitie van reflectie

Er zijn veel verschillende definities van reflectie. Bij de meeste draait het om het bewust nadenken over jouw eigen ervaringen om daarvan te kunnen leren. Reflecteren betekent dat je jezelf een spiegel voorhoudt om zo stil te staan bij hoe je werkt en handelt, welke keuzes je daarbinnen maakt, welke vaardigheden je inzet en hoe dat voelt. Dat laatste, je **gevoel**, is een thema waarbij je uitgebreid stil moet staan in je manier van reflecteren. Vaak reageren we uit een eerste impuls op een situatie. Dat betekent dat je niet eerst nadent voor je iets doet, maar handelt op basis van je eigen emoties. Ook kan het zijn dat je werkt vanuit vooringenomen standpunten of overtuigingen zonder dat je dit zelf in de gaten hebt.

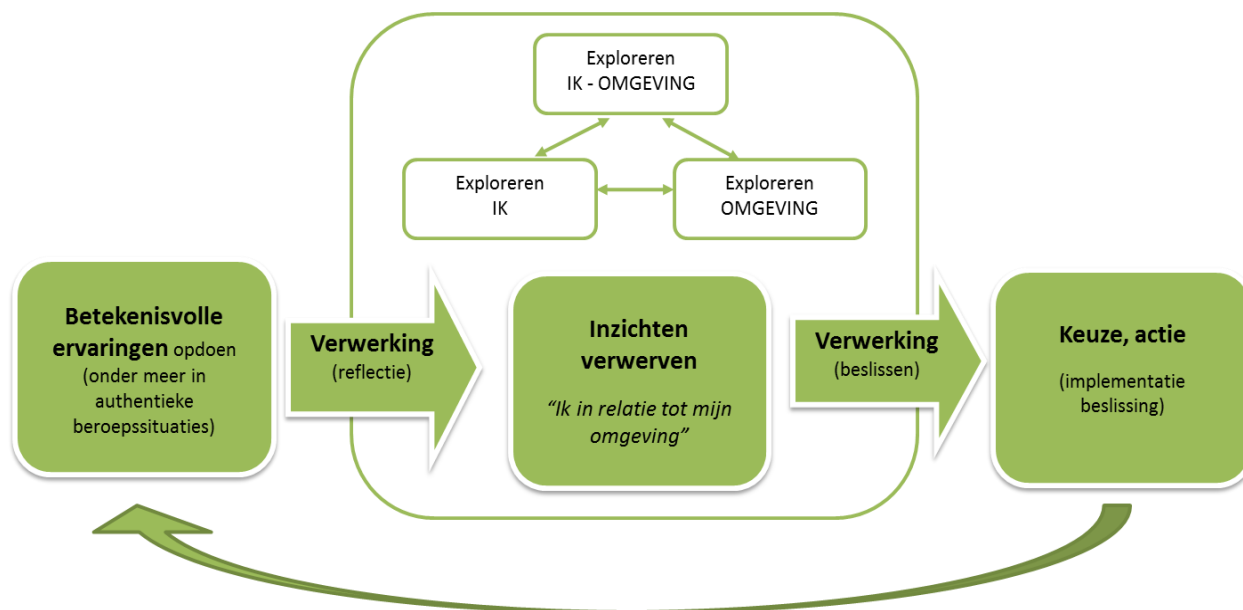
Tijdens het reflecteren onderzoek je hoe en welke persoonlijke eigenschappen en **competenties** jij inzet. Jij als persoon staat centraal. Dit kan leiden tot **nieuwe inzichten** in je persoonlijkheid, in je gedrag en de achterliggende drijfveren. Op basis van deze inzichten kun je jouw handelen bijstellen en daarmee de **kwaliteit van je werk verbeteren**.

Het doel van reflecteren is bewustwording van en inzicht krijgen in eigen handelen en gedrag met het oogmerk het persoonlijk professioneel handelen te verbeteren in toekomstige beroepssituaties (Groen, 2006) of om betere keuzes te maken (Meijers e.a., 2006).

Binnen het lectoraat (Mittendorff e.a., 2012) hanteren we de volgende definitie als het gaat om reflectie:

“Reflecteren is het verwerken van een betekenisvolle ervaring (een ervaring met een bepaald gevoel/ emotie) tot een inzicht, van waaruit een handelingsperspectief ontstaat (keuze of actie)”.

Daarbij gebruiken we het model uit figuur 3 om inzicht te geven in de verschillende elementen in het reflectieproces:

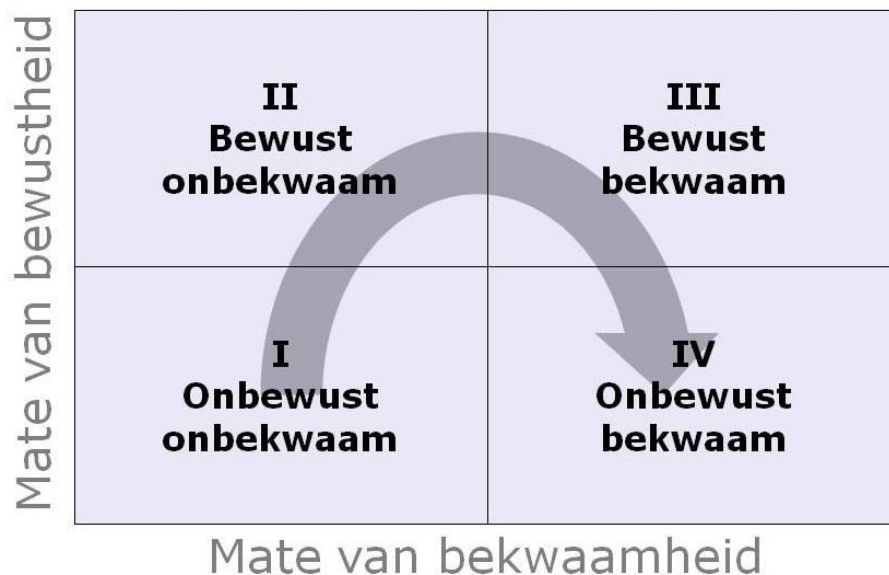

Figuur 3. Reflectieproces met verschillende fasen (Mittendorff e.a., 2012).

Door te reflecteren:

- Vergroot je je **zelfkennis**
- Ben je je **bewust van de emoties** die in bepaalde situaties bij jou een rol spelen
- Krijg je **inzicht** in hoe je daarnaar handelt
- Kun je beter **keuzes maken of acties** ondernemen

Een voorwaarde voor reflecteren is een lerende houding. Je moet je bewust zijn of worden en bereid zijn naar het eigen gedrag te kijken. Bewustwording van eigen handelen kan leiden tot gewenst gedrag. Het leerproces dat je hierbij doormaakt kent vier fasen (Lingsma, 2003).

Figuur 4. Fasen in het leerproces van onbewust onbekwaam naar bewust bekwaam (Lingsma, 2003).

Niveaus in het reflectieproces (lagen in reflectie)

Binnen het proces van reflectie kunnen we ook verschillende niveaus van reflectie identificeren. Daarmee bedoelen we nog niet zozeer de niveaus van reflecteren als competentie (daarover later meer) maar meer als indicatie van 'waar' de reflectie over gaat.

Deze verschillende onderwerpen of 'lagen' van reflectie kunnen we voor een deel in kaart brengen met het model van de logische niveaus van Bateson (1972). Korthagen en Vasalos (2005) hebben op basis van het model van Bateson zes verschillende lagen van reflectie geformuleerd, die van een buitenlaag naar een binnenlaag lopen (als een ui-model). Het buitenste niveau is reflectie op de omgeving, daarna komt het niveau van gedrag, vaardigheden, waarden, normen en overtuigingen, identiteit en persoonlijkheid, en zingeving van een persoon. Wanneer reflectie zich richt op de twee binnenste lagen (identiteit en zingeving) definiëren Korthagen en Vasalos (2005) dit als kernreflectie. Dergelijke reflectie is voor een SLB proces belangrijk. Bij SLB gaat het er niet alleen maar om dat een student meer zicht krijgt op zijn professionele handelen in een bepaalde situatie en hoe dat zou kunnen verbeteren. Het gaat er ook om dat de student meer inzicht krijgt op zijn overtuigingen, waarden en normen, identiteit en persoonlijkheid, en zingeving. Waarom doe ik wat ik doe? Wat zijn mijn motieven? Wie ben ik eigenlijk? Wat wil ik met mijn leven?